

IDEA (LOPS21)

FI 4 Totuus

4. Tiedon lähteet

Virittäytyminen aiheeseen

Miten selvittää ja tuomita murhaaja?

- Kuvittele oikeudenkäynti, jossa tuomittu saa ansaitsemansa rangaistuksen murhasta.
- Pohdi, millaisiin **tiedonlähteisiin** oikeudenkäynnin aikana vedottiin.

Näin sen omin silmin!

- Filosofian historiassa yksi tietoteorian kysymys vaikuttaisi olevan ylitse muiden: mikä on luottamuksen arvoinen tiedonlähde?
- Tyypillisimmät vastaukset ovat filosofian opiskelijoille tuttuja:
 1. **Empiristit** laittavat luottonsa havaintoon.
 2. **Rationalistit** laittavat luottonsa järkeen.

Näin sen omin silmin!

- **Empirismi** on tietoteoria, jonka mukaan tieto perustuu ensi sijassa havaintoihin eli empiirisiin todisteisiin.
- Sen hyviä puolia ovat hyödyllisyys, ymmärrettävyys ja yhteensopivuus sekä arkisen tiedonhankinnan että tieteellisen menetelmän kanssa.
- Empirismiin liittyy myös ongelmia:
 - Empirismi ei voi oikeuttaa **tulevaisuutta koskevaa tietoa**, koska voimme havaita vain menneitä ja nykyisiä tapahtumia.
 - Se ei myöskään voi oikeuttaa **kausaliteettia**, koska emme voi havaita syy-seuraussuhdetta, vaan ainoastaan peräkkäisyyttä.
 - **Induktion ongelma**: voimme johtaa yksittäisistä havainnoista yleistyksiä **induktiivisen päättelyn** avulla, mutta tällainen päättely ei ole loogisesti sitovaa:
 - Yleistys ei aina päde yksittäisen kohdalla.
 - Menneisyys ei todista tulevaa: Brittifilosofi Bertrand Russellin esimerkissä teurastettavaksi vietävä kana olettaa, että omistaja vain tuo ruokaa, koska niin on käynyt aina tähän mennessä.

Kant:

Tieto tarvitsee sekä havaintoja että järkeä

*”Ajatukset ilman sisältöä ovat tyhjiä,
ja havainnot ilman käsitteitä ovat sokeita.”*

- Immanuel Kant

- Immanuel Kantin filosofian keskeinen oivallus: havaitseminen ei ole vain passiivista vastaanottamista, vaan järki muovaa havainnot ymmärrettävään muotoon.
- Mieleemme ei siis ole tyhjä taulu, vaan se osallistuu aktiivisesti tiedon muodostumiseen.
- Kant kutsui kantaansa **transsendentaaliseksi idealismiksi**:
 - **Transsendentaalinen** viittaa tiedon ja kokemuksen ennakkoehtoihin, jotka tekevät ymmärrettävät kokemukset mahdollisiksi.
 - **Ideaalisuus** tarkoittaa, että ennakkoehdot ovat lähtöisin kokemuksen subjekteista, eivät todellisuudesta sinänsä.

Kant:

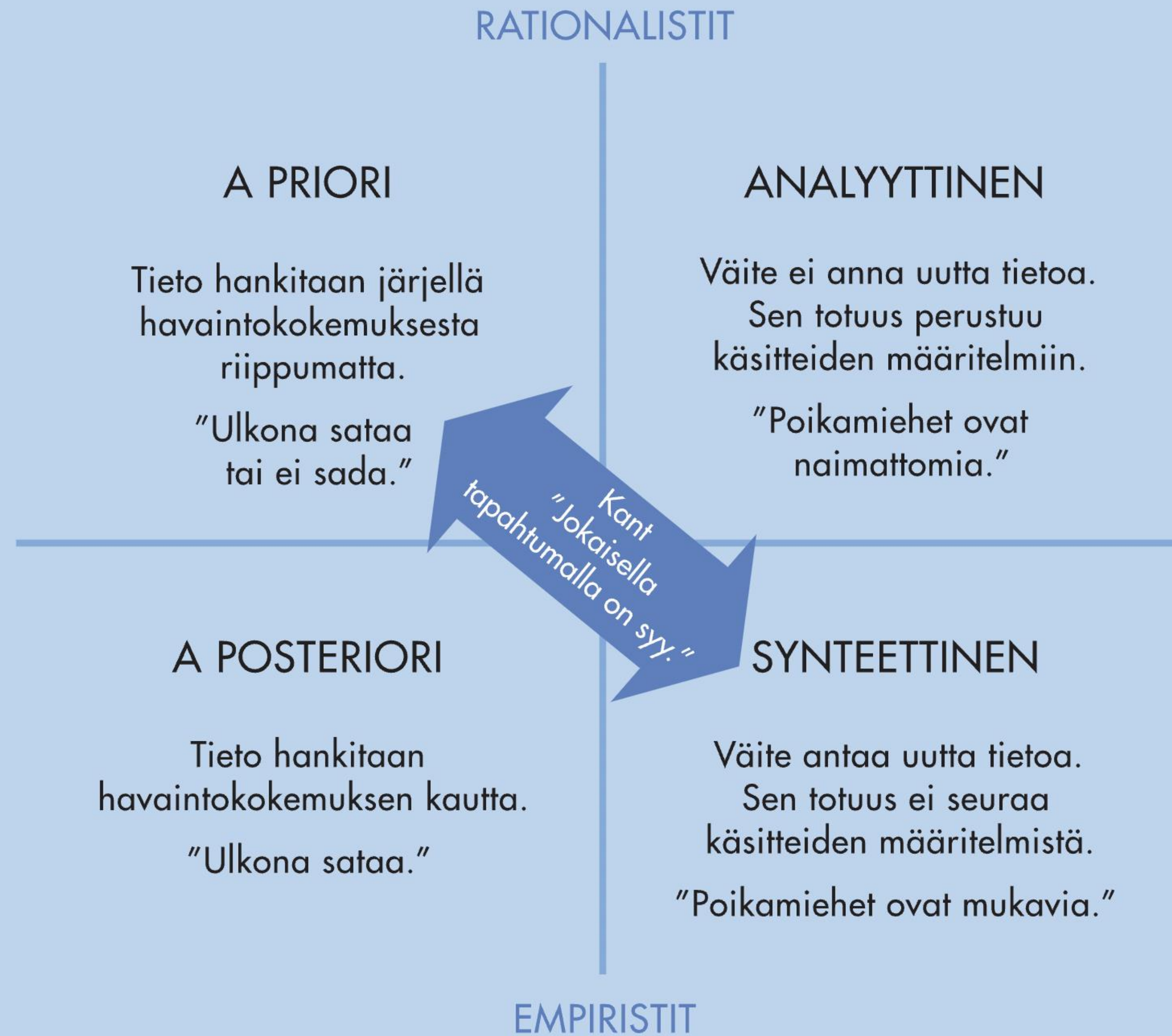
Tieto tarvitsee sekä havaintoja että järkeä

- Kantin mukaan havainnojamme muovaa kaksi prosessia, jotka määrittävät puitteet ymmärrettävälle tiedolle:
 - 1. Passiivisen havainnoimisen muodot**
 - Tekevät havainnot ylipäättään mahdollisiksi.
 - Esim. aika ja tila
 - 2. Ymmärryksen kategoriat**
 - kaikille ihmisille yhteiset järjen rakenteet, jotka mahdollistavat tiedon
 - Mieli muokkaa havainnot tiedoksi kategorioiden avulla.
 - Esim. kausaliteetti, negaatio, mahdollisuus, välttämättömyys (ks. luku 11, Syvennä tietojasi)

A priori vai a posteriori, analyyttinen vai synteettinen?

- Kantin mukaan tietoa muodostetaan arvostelmina eli väitteinä, joissa käsitteitä yhdistellään toisiinsa.
 - Esimerkiksi väitteessä ”kivi on kova” yhdistyvät kiven ja kovuuden käsitteet.
- Kant jaotteli väitteitä kahdella tavalla:
 - 1. a priori / a posteriori**
 - A priori -väitteet voidaan tietää tosiksi ennen havaintoa.
 - A posteriori -väitteet puolestaan voidaan tietää vasta havainnon jälkeen.
 - 2. analyyttinen / synteettinen**
 - Analyyttisten väitteiden totuus sisältyy käsitteiden merkityksiin.
 - Esim. Sinkut ovat naimattomia.
 - Synteettisten väitteiden totuutta ei voi selvittää vain käsitteiden pohjalta.
 - Esim. Tänään on ruokana kalapuikkoja.

TIEDON LAJIT

Pelastetaan kausaliteetti!

- Kant oikeuttaa tietoteoriansa avulla **kausaliteetin** eli syy-seuraussuhteen.
 - Esim. Jokaisella tapahtumalla on syy. Jos huomaat lattian lainehtivan vedestä, oletat, että tulvalla on jokin syy – kuten putkirikko. Vaikka et tiedä tapahtuman syytä, on mahdotonta kuvitella tapahtuma ilman, että jokin on aiheuttanut sen.
- Väite ”Jokaisella tapahtumalla on syy” on esimerkki **synteettisestä a priori -väitteestä**:
 - **a priori**: Väitteen totuus voidaan tietää ennen havaintoa.
 - **synteettinen**: Väite ei ole käsitteellinen itsestäänselvyys, vaan välittää uutta tietoa.

Erilaisia päättelyn muotoja

1. Deduktiivinen päättely

- Loogisesti sitovaa ja totuuden säilyttävää päättelyä.
- Jos premissit ovat tosia, johtopäätös on välttämättä tosi.

2. Induktiivinen päättely

- Yksittäisistä tosiasioista tehdään yleistys tai johdetaan johtopäätös.
- Jos premissit ovat tosia, johtopäätöksen todennäköisyys tai uskottavuus kasvaa – mutta päättely ei ole loogisesti sitovaa.

3. Abduktiivinen päättely

- Yhdistelee aiemmin tunnettuja lainalaisuuksia ja havaintoja.
- Päättelyä parhaaseen saatavilla olevaan selitykseen.

Uutta oivaltava abduktiivinen päättely

- Esimerkki abduktiivisesta päättelystä:

PREMISSI 1: Kaverin vaatteet ovat märät.

PREMISSI 2: Sade kastelee vaatteet.

JOHTOPÄÄTÖS: Ulkona sataa.

- Hyviä puolia:
 - käytännöllistä ja hyödyllistä
 - selittää havaintoja
 - lisää ymmärrystä.
- Huonoja puolia:
 - Johtopäätös ei ole välttämättä tosi, vaikka kaikki oletukset olisivat tosia.
 - Hyvältä vaikuttava selitys voi olla väärä.

Toisen käden tietoa

- Tiedonlähteitä voidaan jakaa myös
 - **ensikäden tietoon**
 - joka perustuu omaan kokemukseen, havaintoihin tai ajatteluun
 - **toisen käden tietoon**
 - joka ei perustu omaan ajatteluun tai havaintoihin, vaan johonkin ulkopuoliseen tietolähteeseen luottamiseen.
 - esim. muiden ihmisten kertomukset, kirjat tai tutkimukset
- Monet ajattelevat, että ensikäden tieto on luotettavampaa kuin toisen käden tieto.
 - Tai, että toisen käden tieto pitää aina voida palauttaa ensikäden tiedoksi.

Tehtävä

Idea 4, luku 4, tehtävä 6 (s. 43):

Yo-tehtävä: Havainnot tieto-opissa

Filosofi astuu ulos kaupasta ja näkee yllättäen edessään norsun. Selitä, miten filosofi tässä tilanteessa pohtii havaintojen ja tiedon suhdetta, jos hän on

- a) skeptikko
- b) empiristi
- c) rationalisti
- d) Immanuel Kant.